

5. Zhaldak M. I. Problemy informatyzatsii navchalnogo protsesu v serednikh i vyshchikh navchalnykh zakladakh / M. I. Zhaldak // *Kompiuter u shkoli ta simi*. – 2013. – № 3. – S. 8-15. [in Ukrainian]
6. Zhaldak M. I. Systema pidhotovky vchytelia do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v navchalnomu protsesi / M. I. Zhaldak // *Informatyka ta informatsiini tekhnolohii v navchalnomu zakladi*. – 2011. – № 4-5, S. 76-82. [in Ukrainian]
7. Zaynutdinova L. Kh. Sozdaniye i primeneniye elektronnykh uchebnikov (na primere obshchetekhnicheskikh distsiplin) / L. Kh. Zaynutdinova. – Astrakhan : izd. «TsNTEP». 1999. – 363 s. [in Russian]
8. Robert I. V. Sovremennyye informatsionnyye tekhnologii v obrazovanii: Didakticheskiye problemy; perspektivy ispolzovaniya / I. V. Robert. – Moscow : IIO RAO. 2010. – 140 s. [in Russian]
9. SunRav BookOffice. Elektronnyye knigi. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://htmleditors.ru/Rasnoe/e_books/list6/sun_rav_book_office.html.
10. SunRav BookOffice – elektronnyye knigi dlya obrazovaniya. biznesa. doma... [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://itog.info/blogs/drakano/sunrav_bookoffice_-_elektronnyye_knigi_dlya_obrazovaniya_biznesa_doma.

Карплюк С. А., Вербовский Д. С. Разработка электронных образовательных ресурсов как средство повышения эффективности изучения курса общей физики в педагогическом заведении высшего образования

В статье актуализируется проблема разработки и внедрения в образовательный процесс педагогических высших учебных заведений эффективных педагогических программных средств обучения, способствующих повышению качества изучения курса общей физики студентами физико-математических факультетов и обоснована цель их использования в процессе подготовки будущих учителей физики. Осуществлен анализ программного обеспечения, которое позволяет создавать такого рода электронные образовательные ресурсы. В ходе исследования были проанализированы подходы к определению понятия «электронный образовательный ресурс», а также предпринята попытка выделить их преимущества и недостатки. Исследован процесс построения электронных образовательных ресурсов с помощью пакета программ SunRav BookOffice, который предназначен для создания и просмотра электронных книг и учебников, а также доказана целесообразность их использования в высшей педагогической школе. С целью проектирования электронного образовательного ресурса определены основные этапы его создания, а также наглядно представлена и схематично детализирована структура.

Ключевые слова: электронное пособие, электронный ресурс, образовательный процесс, изучение физики, студенты педагогического учреждения высшего образования.

Karpluk S. O., Verbivskiy D. S. Development of electronic educational resources as a means of improving efficiency of the study of the general physics course in pedagogical higher education

The article deals with the problem of the development and introduction of effective pedagogical teaching aids in the pedagogical institutions of higher education in order to improve the quality of studying the course of general physics by students of physical and mathematical faculties and substantiates the purpose of their use in the process of preparation of future teachers of physics. Analysis of the software, which provides the opportunity to create such kind of electronic educational resources. During the study, approaches to the definition of "electronic educational resource" were analyzed, and an attempt was made to highlight their advantages and disadvantages. The process of constructing electronic educational resources through the SunRav BookOffice program package, designed to create and view electronic books and textbooks, as well as the feasibility of their use in higher education schools has been explored. In order to design an electronic educational resource, the main stages of its creation have been determined, and its structure is clearly represented and schematically detailed.

Key words: electronic textbook, electronic resource, educational process, physics study, students of higher education pedagogical institution.

УДК 371.3:78.087.61

Кедіс О. Ю.

**РОЛЬ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНИХ ТВОРИВ У ВИХОВАННІ ФАХІВЦІВ
НАПРЯМКУ «АКАДЕМІЧНИЙ СПІВ»**

У статті розглянуто особливості виховання фахівців спеціальності «академічний спів». Зазначено, що в процесі формування вокальних навичок необхідне опанування диханням, способом звуковидобування, розвитком специфіки вимови. Професійне вокальне виконавство неможливе без поєднання вокальних даних, артистизму, які контролюються інтелектом. Провідну роль має здатність розкривати зміст творів, формувати належний художньо-образний вимір. Значну роль для виховання співаків має репертуар, виконання якого зумовлює появу тих чи інших вимог до виконавця. Провідне значення мають камерно-вокальні твори, які становлять основу у підготовці виконавців. У спадщині українських композиторів наявна велика кількість романсів, пісень, вокальних циклів, розрахованих для різних голосів. Формування камерно-вокальних творів до середини ХХ століття зумовлене традиціями сформованими Миколою Лисенко. Натомість друга половина ХХ – початок ХХІ століття супроводжується появою солоспівів, в яких розширюються вимоги до співаків, які пов'язані з використанням різних вокальних манер, розширенням меж виконавського діапазону, можливістю використовувати граничні віхи динамічної амплітуди, застосуванням різних прийомів.

Ключові слова: камерно-вокальні твори, співак, виховання, академічний спів, виконавська манера, українські композитори.

Одним із провідних напрямків музичної діяльності є вокальне виконавство. Історичні етапи становлення даного типу творчості сягають сивої давнини, проте процес виховання молодих кадрів потребує постійного перегляду та оновлення існуючих методологічних підходів. Окрім різноманітних вокальних вправ, спрямованих на розвиток голосового апарату, необхідна зосередженість на меті здобуття освіти та прагненні розвивати не лише технічну, але й на змістовну сторону співацької діяльності. Надзвичайно важливу роль у формуванні вокалістів відіграє вірно підібраний репертуар, в якому провідне місце відведено співу камерно-вокальних творів.

У сучасній науковій літературі наявні роботи, присвячені висвітленню особливостей камерно-вокальних творів українських композиторів. Вплив фольклору на формування романтичної камерно-вокальної баллади аналізується в праці В. Жимолостнової. У роботі О. Баланко приділено увагу розвитку вітчизняної камерно-вокальної музики кінця ХХ – початку ХХІ ст., причому автор акцентує увагу саме на виконавському аспекті. Значення вокальної спадщини українських композиторів на формування смаків в аудиторії окреслюється в дослідженні Ю. Мережко. Питання роботи викладача з вокалу та його впливу на становлення майбутніх вокалістів представлено в статті І. Гурби. Попри заявлені напрямки, які розвиваються в працях сучасних авторів, чимало питань залишаються недослідженими, що зумовлює необхідність звернення до даної проблематики.

Метою статті є розкриття значення камерно-вокальних творів, їх специфіки та особливостей застосування під час виховання фахівців напрямку «академічний вокал».

Вокальна майстерність є результатом комплексу дій, ціль яких полягає в розкритті творчого потенціалу співака. Чималу роль у формуванні вокальної майстерності відіграє постать педагога. На думку багатьох авторів, недостатньо бути гарним викладачем, треба бути також вправним виконавцем. Лише за умови поєднання цих двох компонентів можливе створення позитивного образу, який буде орієнтиром для молодого покоління. «Досконале володіння педагогом співацьким голосом, широкою палітрою засобів передачі змісту вокального твору є необхідною умовою залучення учнів до світу музичного мистецтва. Зміст фахової підготовки студентів у вищих музичних початкових закладах спрямований на формування професійних якостей співака-виконавця, педагога-музиканта, його художньо-естетичних смаків, здатності до творчої діяльності в мистецтві» [2, с. 117].

Внаслідок того, що різні учні мають не однаковий рівень підготовки, часом протилежні естетико-художні уподобання та міру налаштованості до саморозвитку, задля досягнення позитивного результату необхідне застосування індивідуального підходу до кожного зі студентів. «Вимоги, які ставлять сьогодні до педагога-вокаліста, стосуються, передусім, індивідуального підходу до особистості виконавця, що вимагає, у свою чергу, опанування балансом дихання, способом звуковидобування з урахуванням віку, статі, темпераменту, вокальних характеристик голосу, фізіологічного укладу голосового апарату, співацьких можливостей кожного тощо. Кожен педагог – творець і, водночас, дослідник, який відкриває нові перспективи творчих можливостей співака-виконавця і нові шляхи вдосконалення процесу навчання» [2, с. 118].

О. Баланко відмічає ті якості, які можна віднести до музично-виражальної системи співака, критеріїв, які формують професійний рівень виконавства. На її думку, яку ми розділяємо, важливу роль мають не лише якості голосового апарату, а саме здатність розкрити авторський задум. «Музично-виражальна система співака у сучасному розумінні – це сукупність інтелекту (саме інтелектуальну складову акцентують виконавці новітньої музики), вокальних та артистичних даних, природних і набутих властивостей, за допомогою яких розкривається композиторський задум і формується виконавська майстерність та вокально-артистична мобільність співака. Головним критерієм останньої є розвинута здібність і вміння розкривати художній зміст творів за допомогою широкого спектру відповідних засобів виконавської виразності» [1, с. 188]. Процес формування вокальної вправності пов'язаний із постійним пошуком тих творів, які не лише могли б сприяти демонстрації співацьких можливостей, але й впливали на удосконалення та зростання молодого фахівця. Відповідно, нагальною потребою виступає акцентуація на ролі опусів, значення яких пов'язане з розвитком майстерності вокаліста. Провідною сферою виконавства в напрямку «академічний вокал» є камерно-вокальні твори. Чимале жанрове різноманіття результатів композиторської діяльності створює велику палітру, де кожен виконавець здатний підібрати те, що йому до душі.

Серед творів, які необхідно залучати при підготовці фахівців «академічний вокал», обов'язковими є твори класиків української музичної культури. Камерно-вокальна творчість М.В. Лисенка охоплює значну кількість не лише сольних творів, але й ансамблів на слова різних авторів. Їх значення важко переоцінити, адже вони не лише є зразками прекрасних вокальних опусів, а й закладають основи для більш пізньої композиторської творчості. «Романси Лисенка, які він почав писати у кінці 60-х рр. стали відправним пунктом у подальшій еволюції камерно-вокальної культури. М. Лисенка вважають першим тлумачником поезії Т. Г. Шевченка» [4, с. 33]. Яскрава образність, вокальна зручність та широке коло виразних можливостей відкриваються в романсах М. Лисенка, які відносяться до таких стилізованих напрямків, як романтизм, імпресіонізм, мають певні риси класицизму та неокласицизму. Серед авторів, до поезії яких звертався Лисенко, є й західноєвропейські митці, й українські. Так, ряд романсів написано на слова Г. Гейне, І. Франка, О. Олесея, М. Старицького, С. Руданського. Велике значення має музика до «Кобзаря» Т. Шевченка.

Варто звернути увагу, що в процесі виховання вокалістів надзвичайно важлива відповідність співацької індивідуальності авторському баченню світу. Мається на увазі не лише можливість проникнути в задум композитора, але й те, щоб виконавець не «переробляв» та не адаптував до себе твори – тобто не транспонував

романси, написані для тенора, в більш низький регістр для виконання баритоном, чи не змінював вокальний опус, трансформуючи гендер «оповідача». Зміна «жіночих» романсів на «чоловічі» можлива лише за умови, коли сам композитор передбачав подібну варіативність. Багато композиторів приділяли надзвичайно велику увагу тональності, яка могла мати для них глибоке символічне значення. Окрім цього, для авторів саме камерно-вокальні жанри виступали в ролі «сповіді» чи «щоденника», в яких вони висловлювали свої власні, індивідуальні, сокровенні переживання. Відповідно зміна гендерного забарвлення головного героя твору може істотно вплинути на сприйняття романсу чи пісні. Відзначимо, що серед вокальних творів Лисенка наявна чимала кількість романсів та пісень, призначених для чоловічих голосів – тенора, баритона, баса. Окрім цього, є романси, які передбачають варіативність виконання, як-от: «Садок вишневий коло хати» (сопрано або тенор), «Нащо мені чорні брови» (сопрано або тенор) та т.п.

Твори українських композиторів, розраховані для сольного вокального виконавства, які пишуть на рубежі ХІХ–ХХ століть, мають генетичний зв'язок з фольклором. Це відповідає установкам, наявним у добу романтизму. Сучасна дослідниця В. Жимолостнова вказує на характерні риси камерно-вокальних творів: «На камерно-вокальну творчість українських композиторів на початку ХХ ст. однаково вплинули як фольклорна, так і загальноромантична традиції. Найбільш близькими до фольклорної традиції виявились: строфічна форма викладення музично-поетичного тексту, основні засоби побудови та розвитку мелосу (похідні до фольклорної традиції риторичні інтонації, мелодичні звороти, поєднання оповідної розміреності та драматичного елемента). Тоді як принципи загальної побудови всього твору в цілому, особливості гармонічної мови та характер акомпанементу зазнає безпосереднього впливу загальноромантичної тенденції розвитку музичної думки» [3, с. 46].

Перша половина ХХ століття проходить у руслі розвитку традицій камерного співу, закладених творчістю М. Лисенка та його сучасників. З другої половини ХХ століття розпочинається процес принципового оновлення жанрів романсу, пісень та інших солоспівів, адже відбувається трансформація звичних жанрів та принципів формоутворення. Починають ускладнюватися вокальні партії. З початком 70-х років, з приходом «відлиги», в ідеологічно-партійних колах наявним є процес запозичення технік, притаманних для західного простору, що сприяє й зміні репертуару.

Варто відзначити, що зміни в музичній мові та тотальна трансформація великих жанрів в умовах сучасної культури не є надто рентабельною. За рахунок того, що такі твори, як опера, кантата, ораторія та наближені до них синтетичні жанри передбачають наявність чисельних виконавських складів та сценічне втілення, їх надто експериментальний характер може сприяти тому, що вони не одразу зможуть віднайти визнання публіки та не будуть адекватно нею сприйняті. Натомість камерно-вокальні твори залишаючи за собою значення творчої лабораторії митця, можуть стати плацдармом для втілення надзвичайно сміливих рішень.

Під час виконання камерно-вокальних творів «класиків» української композиторської школи на перший план виходять питання, пов'язані з передачею відповідної образності, відтворенням потрібного художнього характеру та проблемами, наявними при співі будь-якого твору – інтонаційна, ритмічна, орфоепічні точність. Проте в ХХ–ХХІ столітті виникає ряд творів, розрахованих для вокального виконавства, які висувують перед співаками необхідність долати інші труднощі. Загалом можна відмітити зростання вимог до виконавців у останні роки. «Новітні музичні тенденції в камерно-вокальній музиці стали причиною виникнення нових виконавських завдань та труднощів, подолання яких формує якісно новий виконавський стиль: вокаліст ХХІ століття мислиться як виконавець, який повинен володіти комплексом універсальних якостей, акумулювати у своїй творчості професійні практики попередніх поколінь, вирішувати нові творчі завдання у відповідності із сучасними творчими та естетичними установками» [1, с. 185].

У камерно-вокальних творах сучасних українських композиторів відбувається розширення вимог до співаків. Мова йде про те, що в останні роки частіше почали залучатися новітні техніки композиції, де часто використовуються нетрадиційні способи нотації, які потребують від виконавця додаткових знань, зусиль та навичок. Можливе використання таких нових вокальних прийомів, як шепіт, «напів-спів» (*Sprechstimme*), «напів-говір» (*Sprechgesang*), велика градація динаміки подачі голосу, яка може балансувати між шепотом та напруженим криком, як, наприклад, у «*Homo ludens IV*» сучасного українського композитора-авангардиста В. Рунчака.

Під час виконання камерно-вокальних творів сучасних авторів необхідне вміння переходити від кантилені, яка притаманна академічній манері співу до технічних прийомів, що можуть бути не надто зручними у вокальному відношенні, проте їх застосування доцільне, виходячи з тематики та художньої образності твору. Виконання багатьох творів вимагає від співака відходу від звичного трактування голосу та наближує її до інструментального, коли посилюється роль ритмічного, ударного, звуконаслідувального начала, а не вокально-мелодичного та розспіваного. Можуть використовуватися великі стрибки, спів окремих фрагментів в інших вокальних манерах, в якості засобу передачі потрібного експресивного стану. «Інтонаційний склад широких атональних стрибків у межах однієї – двох октав, пасажі інструментального характеру, використання інструментальних штрихових прийомів – *pizzicato*, *portamento*, *glissando* і т. ін. – у вокальній партії вимагають знаходження такої зручної манери виконання, яка б забезпечувала безперешкодне функціонування голосового апарату» [1, с. 141]. Різноманітні форми трансформації вимог до виконавців наявні в творах В. Польової, В. Рунчака, Л. Сидоренко. Крім цього, досить часто автори включають у камерні твори елементи театралізації, розширюючи їх до розміру та значення сцен у операх. Відповідно, їх інтерпретація потребує розвитку традиційних підходів до співу солоспівів.

Можна зазначити, що процес виховання фахівців спеціальності «академічний вокал» вимагає постійного оновлення та перегляду тих вимог, що постають перед студентами. Мається на увазі опанування не лише

мистецтва *bel canto* та кантилени, але й здатність залучати менш гармонійні способи подачі звуку. Одну з важливих частин репертуару сучасних вокалістів становлять камерно-вокальні твори. За рахунок того, що метою виконавця є вірне інтерпретування солоспівів, відбувається перманентний процес розвитку вокальної майстерності. Під час вибору твору необхідно звертати увагу на можливість виконавця мати естетичне переживання, дотичне авторському. Виконання камерно-вокальних творів, написаних наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття вимагає здатність «переформатувати» свій голос, трактуючи його в більш інструментальному вимірі. Саме наявний репертуар диктує зміни, пов'язані з розширенням меж виконавського діапазону, можливістю використовувати граничні віхи динамічної амплітуди, застосовуватися такі прийоми, як шепіт, *sprechstimme*, *sprechgesang*, *pizzicato*, *portamento*, *glissando*. Усі ці технічні новації мають сприяти передачі відповідного авторського задуму та сприяти розкриттю творчого потенціалу виконавця.

Використана література:

1. Баланко О. М. Українська камерно-вокальна музика кінця ХХ – початку ХХІ ст. як виконавський феномен: дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / О. М. Баланко; Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2016. – 246 с.
2. Гурба І. П. Вокально-педагогічна робота викладача як фактор становлення майбутніх педагогів-вокалістів / І. П. Гурба // Педагогічний альманах: зб. наук. праць / ред. В. В. Кузьменко. – Херсон, 2014. – Вип. 24. – С. 116–120.
3. Жимолостнова В. Українська романтична камерно-вокальна балада у її мовно-стилістичних зв'язках з фольклорною традицією / В. Жимолостнова // Українське музикознавство. – Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Вип. 36. – С. 39.
4. Мережко Ю. В. Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. В. Мережко; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 247 с.

References:

1. Balanko O. M. Ukrainska kamerno-vokalna muzyka kintsia XX – pochatku XXI st. yak vykonavskiy fenomen. Dys... kand. mystetstvoznnavstva: 17.00.03 – muzychne mystetstvo / Balanko Orysia Mykolaivna; Natsionalna muzychna akademiia im. P. I. Chaikovskoho. – Kyiv, 2016. – 246 s.
2. Hurba I. P. Vokalno-pedahohichna robota vykladacha yak faktor stanovlennia maibutnikh pedahohiv-vokalistiv / I. P. Hurba // Pedahohichnyi almanakh: zb. nauk. prats / red. V. V. Kuzmenko. – Kherson, 2014. – Vyp. 24. – S. 116-120.
3. Zhymolostnova V. Ukrainska romantychna kamerno-vokalna balada u yii movno-stylistychnykh zviyazkakh z folklornou tradytsiieiu / Veronika Zhymolostnova // Ukrainske muzykoznavstvo. – Kyiv: NMAU im. P. I. Chaikovskoho. – Vyp. 36. – S. 39-47.
4. Merezhko Yu. V. Formuvannia khudozhnikh smakiv starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia vokalnoi spadshchyny ukrainskykh kompozytoriv. Dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Merezhko Yuliia Valeriivna; Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2012. – 247 s.

Кедис О. Ю. Роль камерно-вокальных произведений в воспитании специалистов направления «Академическое пение»

В статье рассмотрены особенности воспитания специалистов направления «академическое пение». Отмечено, что в процессе формирования вокальных навыков необходимо овладение дыханием, способом звукоизвлечения, развитием специфики произношения. Профессиональное вокальное исполнительство невозможно без сочетания вокальных данных, артистизма, которые контролируются интеллектом. Ведущую роль играет способность раскрывать содержание произведений, формировать надлежащее художественно-образное измерение. Значительную роль для воспитания певцов имеет репертуар, исполнение которого приводит к появлению тех или иных требований к исполнителю. Ведущее значение имеют камерно-вокальные произведения, которые составляют основу в подготовке исполнителей. В наследии украинских композиторов имеется большое количество романсов, песен, вокальных циклов, рассчитанных для разных голосов. Формирование камерно-вокальных произведений до середины ХХ века обусловлено традициями сформированными Николаем Лысенко. Зато вторая половина ХХ – начало ХХІ века сопровождается появлением произведений, в которых расширяются требования к певцам, связанные с использованием различных вокальных манер, расширением границ исполнительского диапазона, возможностью использовать предельные вехи динамической амплитуды, применением различных приемов.

Ключевые слова: камерно-вокальные произведения, певец, воспитание, академическое пение, исполнительская манера, украинские композиторы.

Kedis O. Yu. The role of chamber-vocal works in the education of the specialists of the direction «Academic singing»

In the article features of education of specialists of the direction «academic singing» is considered. It is noted that in the process of formation of vocal skills it is necessary to master the breath, the way of sound extraction, the development of the specificity of pronunciation. Professional vocal performance is impossible without a combination of vocal data, artistry, which are controlled by the intellect. The leading role is played by the ability to disclose the content of works, to form a proper artistic and imaginative dimension. Significant role for the education of singers has a repertoire, the performance of which leads to the appearance of certain requirements to the performer. Chamber-vocal works are very importance; they form the basis for the preparation of performers. In the legacy of Ukrainian composers there is a large number of romances, songs, vocal cycles, calculated for different voices. The formation of chamber-vocal works up to the middle of the XX century is conditioned by the traditions formed by Nikolai Lysenko. But the second half of the XX – beginning of the XXI century is accompanied by the appearance of works in which the requirements for singers are expanded, connected with the use of different vocal manners, expanding the boundaries of the performing range, the possibility to use the limiting milestones of the dynamic amplitude, the use of various techniques.

Key words: chamber-vocal works, singer, education, academic singing, performing manner, Ukrainian composers.